

PL

PL

PL

KOMISJA WSPÓLNOT EUROPEJSKICH

Bruksela, dnia 16.7.2008
KOM(2008) 466 wersja ostateczna

ZIELONA KSIĘGA

Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy

ZIELONA KSIĘGA

Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy

SPIS TREŚCI

1.	Wprowadzenie.....	3
1.1.	Cel zielonej księgi.....	3
1.2.	Zakres zielonej księgi.....	3
2.	Zagadnienia ogólne	4
3.	Wyjątki: kwestie szczegółowe	6
3.1.	Wyjątki na rzecz bibliotek i archiwów.....	7
3.1.1.	Digitalizacja (ochrona zasobów).....	8
3.1.2.	Podawanie do wiadomości utworów w postaci cyfrowej	10
3.1.3.	Utwory osierocone	10
3.2.	Wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych	13
3.3.	Rozpowszechnianie utworów w celach dydaktycznych i badawczych	16
3.4.	Treści tworzone przez użytkowników	19
4.	Wezwanie do zgłaszania uwag.....	21

1. WPROWADZENIE

1.1. Cel zielonej księgi

Niniejsza zielona księga ma na celu zachęcenie do publicznej debaty nad najlepszymi sposobami rozpowszechniania w środowisku online wiedzy związanej z badaniami, nauką i edukacją. Jej zadaniem jest przedstawienie szeregu kwestii związanych z rolą praw autorskich w „gospodarce opartej na wiedzy”¹ i rozpoczęcie konsultacji w tej sprawie.

Zielona księga składa się z dwóch części. Część pierwsza jest poświęcona ogólnym zagadnieniom związanym z wyjątkami od wyłącznych praw, które zostały uregulowane w głównym wspólnotowym akcie prawnym dotyczącym praw autorskich, tj. dyrektywie 2001/29/WE w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym („dyrektywa”)². Inny ważny dla gospodarki opartej na wiedzy akt prawny dotyczący prawa autorskiego, tj. dyrektywa 96/9/WE w sprawie ochrony prawnej baz danych³, został zbadany w odrębnym sprawozdaniu⁴. Niezależnie od tego wybrane aspekty tej drugiej dyrektywy, takie jak wyjątki i ograniczenia, będą również omawiane w niniejszym dokumencie.

W drugiej części zielonej księgi omawiane są szczegółowe kwestie dotyczące wyjątków i ograniczeń, które mają największe znaczenie dla rozpowszechniania wiedzy, i rozważana jest konieczność zmiany tych wyjątków w związku z nastaniem ery przekazu cyfrowego.

Wszystkie te kwestie będą poruszane w sposób wyważony, uwzględniając punkt widzenia wydawców, bibliotek, instytucji edukacyjnych, muzeów, archiwów, badaczy, osób niepełnosprawnych oraz ogółu społeczeństwa.

1.2. Zakres zielonej księgi

W przeglądzie jednolitego rynku⁵ Komisja podkreśliła potrzebę promowania swobodnego przepływu wiedzy i innowacji jako „piątej swobody” na jednolitym rynku. Tematyka zielonej księgi skupia na sposobach publicznego rozpowszechniania materiałów badawczych,

---

¹ Termin „gospodarka oparta na wiedzy” jest powszechnie stosowany jako określenie działalności gospodarczej, która nie opiera się na zasobach „naturalnych” (takich jak ziemia czy surowce mineralne), ale na zasobach intelektualnych takich jak know-how i wiedza specjalistyczna. Kluczowa koncepcja gospodarki opartej na wiedzy polega na przekonaniu, że wiedza i edukacja (zwane także „kapitałem ludzkim”) mogą być traktowane jako aktywa handlowe lub jako edukacyjne i intelektualne produkty i usługi, które mogą być eksportowane ze znacznym zyskiem. Nie ulega wątpliwości, że gospodarka oparta na wiedzy ma większe znaczenie dla regionów ubogich w zasoby naturalne.

² Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym, Dz.U. L 167 z 22.6.2001, s. 10-19. W 2007 r. Komisja opublikowała sprawozdanie oceniające sposób, w jaki art. 5, 6 i 8 dyrektywy są transponowane przez państwa członkowskie i stosowane przez sądy krajowe, zob. sprawozdanie dotyczące stosowania dyrektywy w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (2001/29/WE), które jest dostępne w języku angielskim na stronach internetowych http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/copyright-info/copyright-info_en.htm.

³ Dyrektywa 96/9/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych, Dz.U. L 77 z 27.3.1996, s. 20-28.

⁴ http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/prot-databases/prot-databases_en.htm

⁵ COM(2007)724 wersja ostateczna z 20.11.2007 - Jednolity rynek Europy XXI wieku.

naukowych i edukacyjnych oraz na badaniu swobodnego przepływu wiedzy na jednolitym rynku. Zielona księga nie ogranicza się jednak tylko do materiałów naukowych i edukacyjnych. Jej zakres obejmuje również materiały, które nie należą do tej kategorii, ale przyczyniają się do zwiększania poziomu wiedzy.

„Grupa odbiorców” zielonej księgi obejmuje naukowców, badaczy, osoby uczące się, a także osoby niepełnosprawne i ogół społeczeństwa, który pragnie zwiększyć stan swojej wiedzy i poziom edukacji za pomocą Internetu. Szersze rozpowszechnianie wiedzy przyczynia się do rozwoju bardziej integracyjnych i spójniejszych społeczeństw i sprzyja równości szans zgodnie z priorytetami przyszłej odnowionej agendy społecznej.

Wysoki poziom ochrony praw autorskich jest niezwykle ważny dla twórczości intelektualnej. Prawa autorskie zapewniają utrzymanie i rozwój kreatywności i leżą w interesie autorów, producentów, konsumentów oraz ogółu społeczeństwa. Rygorystyczny i skuteczny system ochrony praw autorskich i pokrewnych jest konieczny, aby zapewnić autorom i producentom wynagrodzenie za ich działalność twórczą oraz zachęcić producentów i wydawców do inwestowania w prace twórcze (zob. motywy 10 i 11 dyrektywy). Sektor wydawniczy wnosi znaczący wkład w gospodarkę europejską⁶. Ochrona praw autorskich jest również zgodna z postulatem wspierania postępu i innowacji. Komisja zwraca się do badaczy z prośbą o ich opinie w sprawie nowych metod przekazu treści cyfrowych. Metody te powinny umożliwiać konsumentom i badaczom dostęp do treści chronionych przy pełnym poszanowaniu praw autorskich.

W obecnie obowiązujących przepisach dotyczących praw autorskich starano się zagwarantować wynagrodzenie za wcześniejszą twórczość i wcześniejsze inwestycje i jednocześnie umożliwić rozpowszechnianie w przyszłości produktów wiedzy poprzez wprowadzenie szeregu wyjątków i ograniczeń pozwalających na dokonywanie określonych czynności w kontekście badań naukowych, działalności bibliotek oraz potrzeb osób niepełnosprawnych. Dyrektywa wprowadziła zatem wyczerpujący wykaz wyjątków i ograniczeń. Wyjątki te nie obowiązują jednak bezwzględnie państw członkowskich i często zdarza się, że państwa członkowskie przyjmują je wprawdzie na poziomie krajowym, ale nadają im węższy zakres niż przewidziano w dyrektywie.

2. ZAGADNIENIA OGÓLNE

Dyrektywa zharmonizowała prawo do zwielokrotniania, prawo do publicznego udostępniania, prawo podawania do publicznej wiadomości i prawo do rozpowszechniania. Podstawową zasadą, którą kierowano się przy dokonywaniu harmonizacji, było zapewnienie podmiotom praw autorskich wysokiego poziomu ochrony, dlatego też zakres praw wyłącznych został zdefiniowany bardzo szeroko. Niektóre zainteresowane strony mają wątpliwości, czy wprowadzenie praw wyłącznych przekłada się na godziwy udział w dochodach dla wszystkich kategorii podmiotów praw autorskich. Twórcy (kompozytorzy, reżyserzy filmowi, dziennikarze itp.), a zwłaszcza artyści wykonawcy, twierdzą, że nie uzyskują żadnych

---

⁶ Zgodnie z badaniem przeprowadzonym przez *Federation of European Publishers* roczne dochody ze sprzedaży publikacji książkowych wyniosły w 2004 r. 22 268 mln euro. W 2004 r. opublikowano ponad 620 tysięcy nowości książkowych oraz wznowień, a branża wydawnicza zatrudniała ok. 123 tysięcy pełnoetatowych pracowników. Zob. <http://www.fep-fee.be/>.

znaczących dochodów z tytułu wykonywania nowego prawa do „podawania do wiadomości” w związku z wykorzystywaniem ich utworów online.

Oprócz dostosowania praw wyłącznych do środowiska online, dyrektywa wprowadziła wyczerpujący wykaz wyjątków od ochrony praw autorskich, mimo że nie istniało takie międzynarodowe zobowiązanie. Głównym powodem, dla którego powinna istnieć taka lista wyjątków, wydaje się być ograniczenie wprowadzania przez państwa członkowskie nowych wyjątków lub rozszerzania już istniejących wyjątków poza zakres dozwolony w dyrektywie. Państwa członkowskie wprowadziły stopniowo, w ramach procesu legislacyjnego, obecną listę obejmującą jeden wyjątek obowiązkowy i dwadzieścia wyjątków fakultatywnych.

Warunki dotyczące stosowania wyjątków zostały sformułowane w sposób dosyć ogólny. Podejście wybrane przez legislatora pozostawia państwom członkowskim znaczną swobodę we wdrażaniu wyjątków zawartych w dyrektywie. Zakres wyjątków w ustawodawstwie krajowym może być więc węższy niż w dyrektywie; nie dotyczy to tylko wyjątku dotyczącego powielania o charakterze przejściowym. Dzięki wykazowi wyjątków zawartemu w dyrektywie osiągnięto pewien stopień harmonizacji: stworzenie wyczerpującego wykazu wyjątków uniemożliwia państwom członkowskim utrzymywanie lub wprowadzanie wyjątków innych niż wymienione w wykazie.

Zgodnie z art. 5 ust. 5 dyrektywy wyjątki i ograniczenia dozwolone dyrektywą powinny być stosowane tylko w niektórych szczególnych przypadkach, które nie naruszają normalnego wykorzystania utworu lub innego przedmiotu, ani nie powodują nieuzasadnionej szkody dla uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich. Przepis ten jest znany jako tzw. „weryfikacja przeprowadzana w trzech etapach”.

Brzmienie art. 5 ust. 5 odzwierciedla międzynarodowe zobowiązania Wspólnoty w zakresie praw autorskich i pokrewnych. Weryfikacja przeprowadzana w trzech etapach jest opisana w podobny sposób w art. 9 ust. 2 konwencji berneńskiej⁷, oraz, co ważniejsze, w art. 13 porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej⁸, którego stroną jest Wspólnota⁹. Weryfikacja przeprowadzana w trzech etapach wchodzi zatem w skład międzynarodowych ram prawnych dotyczących praw autorskich, do których przestrzegania są

---

⁷ Wspólnota nie jest wprawdzie stroną konwencji berneńskiej (i nie mogłaby nią być, ponieważ członkami unii berneńskiej są tylko państwa), ale ma obowiązek przestrzegać jej postanowień zgodnie z art. 9 porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej.

⁸ Porozumienie to znajduje się w załączniku 1C do porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu.

⁹ Artykuł 13 porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej („Ograniczenia i wyłączenia”) stanowi ogólną klauzulę dotyczącą wyjątków, która ma zastosowanie do praw wyłącznych podmiotów praw autorskich. Wykładni tego artykułu dokonano w orzeczeniu organu rozstrzygania sporów WTO dotyczącym sekcji 110(5) amerykańskiej ustawy o prawach autorskich (*Copyright Act*). Zgodnie z tym orzeczeniem zakres dopuszczalnego wyjątku bazującego na art. 13 powinien być wąski i ograniczony do minimum. Trzy przewidziane warunki, tj.: (1) określone szczególne przypadki, (2) nienaruszanie normalnego wykorzystania utworu oraz (3) niepowodowanie nieuzasadnionej szkody dla uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich, mają charakter łączny.

zobowiązane Wspólnota i państwa członkowskie. Weryfikacja ta stała się punktem odniesienia dla wszystkich ograniczeń dotyczących praw autorskich¹⁰.

Pytania:

- (1) Czy należy zachęcać do zawierania porozumień umownych pomiędzy podmiotami praw autorskich a użytkownikami w sprawie wdrażania wyjątków od praw autorskich i czy powinny istnieć wytyczne dotyczące takich porozumień?
- (2) Czy należy zachęcać do zawierania porozumień umownych pomiędzy podmiotami praw autorskich a użytkownikami w sprawie innych aspektów, które nie są objęte wyjątkami od praw autorskich i czy powinny istnieć wytyczne lub wzory licencji dotyczące takich porozumień?
- (3) Czy podejście oparte na wykazie nieobowiązkowych wyjątków jest odpowiednie w świetle ciągłego rozwoju technologii internetowych oraz obecnych oczekiwań ze strony gospodarki i społeczeństw?
- (4) Czy niektóre kategorie wyjątków powinny stać się obowiązkowe, aby zapewnić większą pewność prawną i lepszą ochronę beneficjentów tych wyjątków?
- (5) Jeżeli tak, to które?

3. WYJĄTKI: KWESTIE SZCZEGÓŁOWE

W niniejszej zielonej księdze skupiono się na wyjątkach od praw autorskich, które mają największe znaczenie z punktu widzenia rozpowszechniania wiedzy, tzn.:

- wyjątek na rzecz bibliotek i archiwów;
- wyjątek pozwalający na rozpowszechnianie utworów w celach dydaktycznych i badawczych;
- wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych;
- ewentualny wyjątek dotyczący treści tworzonych przez użytkowników.

---

¹⁰ Zob. orzeczenie organu rozstrzygania sporów WTO z dnia 15 czerwca 2000 r. w sprawie *Stany Zjednoczone Ameryki Północnej - sekcja 110(5) ustawy o prawach autorskich*, WT/DS160/R.

3.1. Wyjątki na rzecz bibliotek i archiwów

W przypadku bibliotek i innych podobnych instytucji pojawiają się dwa główne problemy: wytwarzanie cyfrowych kopii materiałów przechowywanych w kolekcjach bibliotecznych oraz dostarczanie tych kopii użytkownikom drogą elektroniczną. Digitalizacja książek, materiałów audiowizualnych i innych treści może służyć dwójkiemu celowi: ochronie treści dla przyszłych pokoleń oraz udostępnianiu ich online użytkownikom ostatecznym.

Obecne ramy prawne nie przewidują ogólnego wyjątku od prawa do zwielokrotniania na rzecz bibliotek i archiwów. Zwielokrotnianie jest dozwolone tylko w szczególnych przypadkach, które przypuszczalnie mogą obejmować niektóre czynności konieczne do ochrony utworów znajdujących się w katalogach bibliotecznych. Z drugiej strony, wyjątek na rzecz bibliotek oraz krajowe przepisy wdrażające ten wyjątek nie zawsze precyzują takie kwestie jak zmiana formy zapisu czy liczba kopii, które można wykonać w ramach wyjątku. Jeżeli istnieją szczegółowe uregulowania tych kwestii, to wynikają one z decyzji legislacyjnych podejmowanych na poziomie krajowym. Niektóre państwa członkowskie wprowadzają ograniczenia dotyczące dozwolonego zwielokrotniania przez biblioteki.

W ostatnich latach wzrosło zainteresowanie bibliotek i innych instytucji pożytku publicznego nie tylko chronieniem utworów (za pomocą digitalizacji), ale również udostępnianiem kolekcji online. Biblioteki argumentują, że dzięki udostępnieniu kolekcji online badacze nie musieliby już udawać się do bibliotek czy archiwów i zamiast tego mogliby swobodnie wyszukiwać i odczytywać potrzebne im informacje w Internecie. Także wydawcy oświadczają, że digitalizują swoje katalogi z myślą o utworzeniu interaktywnych baz danych online, dzięki którym użytkownicy będą mogli łatwo wyszukiwać informacje za pomocą komputera¹¹. Za korzystanie z tych usług pobierane są opłaty abonamentowe.

Zgodnie z obecnym prawodawstwem dotyczącym praw autorskich ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, archiwa i muzea są beneficjentem dwóch wyjątków przewidzianych w dyrektywie w sprawie praw autorskich:

- wyjątku dotyczącego prawa do zwielokrotniania w przypadku szczególnych czynności zwielokrotniania, które nie są skierowane na osiągnięcie korzyści handlowej (art. 5 ust. 2 lit. c) dyrektywy) oraz
- wąskiego wyjątku dotyczącego prawa do publicznego udostępniania i prawa podawania do publicznej wiadomości w celu prowadzenia badań i prywatnych studiów przy użyciu wyposażonych terminali w pomieszczeniach instytucji, o których mowa powyżej (art. 5 ust. 3 lit. n) dyrektywy).

---

¹¹ Jako przykład można wymienić Elsevier, wydawcę 2200 czasopism, który stworzył serwis ScienceDirect oferujący dziesięciu milionom naukowców i badaczy dostęp online do 8,7 mln artykułów. W 2004 r. Elsevier uruchomił bazę danych „Scopus”, w której znalazło się 16 tys. czasopism naukowych, technicznych i medycznych publikowanych przez wszystkich najważniejszych wydawców. Elsevier prowadzi również serwis online „MD Consult” zapewniający dostęp do najważniejszych zasobów informacyjnych w dziedzinie medycyny, którego adresatami są specjaliści z zakresu ochrony zdrowia.

3.1.1. Digitalizacja (ochrona zasobów)

Zakres wyjątku dotyczącego prawa do zwielokrotniania jest ograniczony do „szczególnych czynności zwielokrotniania”. Artykuł 5 ust. 2 lit. c) stanowi tym samym jedyny wyjątek, który zawiera wyraźne odwołanie do pierwszego elementu trzyetapowej weryfikacji ustanowionej w art. 5 ust. 5 dyrektywy, zgodnie z którym wyjątki powinny ograniczać się do „niektórych szczególnych przypadków”. Zgodnie z tym wymogiem, co podkreślono również w motywie 40 dyrektywy, zakres takiego wyjątku powinien ograniczać się do niektórych szczególnych przypadków i nie powinien obejmować korzystania w ramach dostarczania przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną.

Ostrożne sformułowanie tego wyjątku sugeruje zatem, że biblioteki i inni beneficjenci nie są uprawnieni do ogólnego wyjątku od prawa do zwielokrotniania. Zwielokrotnianie jest dozwolone tylko w szczególnych przypadkach, które przypuszczalnie mogą obejmować niektóre czynności konieczne do ochrony utworów znajdujących się w katalogach bibliotecznych. Z drugiej strony, w wyjątku tym nie są określone jednoznacznie zasady dotyczące kwestii takich jak zmiana formy zapisu czy liczba kopii, które można wykonać w ramach wyjątku. Jeżeli istnieją szczegółowe uregulowania tych kwestii, to wynikają one z decyzji legislacyjnych podejmowanych na poziomie krajowym.

Niektóre państwa członkowskie wprowadzają ograniczenia dotyczące dozwolonego zwielokrotniania przez biblioteki. Rząd Zjednoczonego Królestwa przeprowadza obecnie konsultacje¹² mające na celu zmianę sekcji 42 ustawy o prawach autorskich, wzorach i patentach (*Copyright, Designs and Patents Act*), który zezwala bibliotekom i archiwom na wykonywanie jednej kopii utworu literackiego, dramatycznego lub muzycznego, który znajduje się w ich stałej kolekcji, w celu chronienia lub zastąpienia tego utworu. Proponowana przez rząd zmiana rozszerza zakres wyjątku, aby umożliwić powielanie i zmianę formy zapisu nagrań dźwiękowych, filmów oraz audycji radiowych i telewizyjnych oraz wykonywanie więcej niż jednej kopii w przypadku gdy konieczne jest wykonanie kilku kolejnych kopii, aby zachować stałe kolekcje w łatwo dostępnej formie zapisu.

Biblioteki, archiwa i muzea odgrywają ważną rolę w ochronie utworów dzięki zapisywaniu ich w trwałym formacie. W zadanie szeroko zakrojonej digitalizacji angażują się jednak w coraz większym stopniu również podmioty prywatne takie jak wyszukiwarki. Jako przykład można podać rozpoczęty w 2005 r. projekt Google Book Search, który ma na celu umożliwienie wyszukiwania w Internecie treści książek¹³. Google zawiera z europejskimi bibliotekami umowy w sprawie digitalizacji utworów stanowiących własność publiczną¹⁴. Również wydawcy eksperymentalnie udostępniają online fragmenty, a nawet pełne teksty książek, i opracowują narzędzia pozwalające użytkownikom przeglądać treść książek¹⁵.

---

¹² <http://www.ipo.gov.uk/about/about-consult/about-formal/about-formal-current/consult-copyrightexceptions.htm>

¹³ <http://books.google.com>

¹⁴ Zob. informacje przedstawione przez Oxford Library: <http://www.bodley.ox.ac.uk/librarian/CNIGoogle/CNIGoogle.htm>.

¹⁵ Przykładem takiego wydawcy jest HarperCollins, który niedawno rozpoczął kilka takich inicjatyw: programy „full access” (bezpłatny dostęp do pełnego tekstu wybranych książek przez ograniczony czas), „Sneak Peek” (czytelnicy mogą zapoznać się z 20 % treści wielu książek na dwa tygodnie przed ich publikacją) oraz „Browse Inside” (czytelnicy mogą przeglądać 20 % treści książek po ich publikacji). Programy te są dostępne na stronach internetowych www.HarperCollins.com.

Należy podkreślić, że działalność podmiotów prywatnych takich jak wyszukiwarki nie może być objęta wyjątkiem przewidzianym w art. 5 ust. 2 lit. c), ponieważ jego beneficjentami są wyłącznie ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, muzea lub archiwa, a jego zakres obejmuje tylko czynności, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej. Digitalizacja jest powiązana z prawem do zwielokrotniania¹⁶, ponieważ zmiana formatu zapisu utworu z analogowego na cyfrowy wymaga zwielokrotnienia utworu. Przed digitalizacją książka musi być m.in. zeskanowana. Jeżeli skanowania dokonują podmioty nieobjęte art. 5 ust. 2 lit. c) w okolicznościach innych niż określono w tym artykule, podmioty praw autorskich muszą udzielić wcześniejszego pozwolenia na takie zwielokrotnianie. Również podawanie do wiadomości utworu w postaci cyfrowej online wymaga uprzedniej zgody podmiotu lub podmiotów praw autorskich.

Czynność skanowania utworów przechowywanych w bibliotekach, aby ich treść mogła być przeszukiwana w Internecie, jest zwykle odróżniana od linkowania, głębokiego linkowania, linkowania krzyżowego i indeksowania, które to czynności dotyczą utworów już dostępnych online. I tak na przykład niemiecki Trybunał Federalny orzekł w odniesieniu do hiperłączy (elektronicznych odwołań prowadzących do pliku znajdującego się w Internecie), że linkowanie ani głębokie linkowanie (link, który prowadzi użytkownika Internetu do innej strony internetowej w ramach tej samej witryny WWW) nie stanowi zwielokrotniania utworu¹⁷. W sprawie *Perfect 10 przeciwko Google and Amazon*¹⁸ amerykański sąd orzekł, że linkowanie do pełnowymiarowego obrazu znajdującego się na innej witrynie WWW, które nie wymaga zwielokrotniania oryginalnych obrazów, nie stanowi naruszenia prawa do zwielokrotniania. Podczas gdy niektóre sądy uważają miniatury (zwielokrotnienia miniaturowych ilustracji ułatwiający łączenie się z innymi stronami internetowymi) za naruszenie wyłącznego prawa do zwielokrotniania¹⁹, Sąd Okręgowy w Erfurcie²⁰ orzekł, że wykorzystywanie miniatur do tworzenia linków nie wiąże się z odpowiedzialnością za naruszenie praw autorskich, o ile utwór został umieszczony w Internecie przez podmiot praw autorskich lub za jego zgodą²¹.

Często spotyka się jednak opinie, że projekt Google Book Search ma szerszy zakres niż wyszukiwarki, które były stronami w sprawie *Paperboy* przed niemieckim Trybunałem

---

¹⁶ Zob. uzgodnioną deklarację w sprawie art. 1 ust. 4 traktatu WIPO o prawach autorskich: „Prawo reprodukcji, o którym mowa w artykule 9 konwencji berneńskiej, jak też wyjątki w nim dopuszczone, znajdują pełne zastosowanie w warunkach użycia techniki cyfrowej, w szczególności do korzystania z utworów w formie cyfrowej. Rozumie się, że przechowywanie w formie cyfrowej utworu chronionego na nośniku elektronicznym stanowi reprodukcję w rozumieniu artykułu 9 konwencji berneńskiej”.

¹⁷ Orzeczenie BGH z dnia 17 lipca 2003 r. w sprawie I WR 259/00, *Paperboy* (sprawa została rozstrzygnięta przed wdrożeniem dyrektywy).

¹⁸ Sprawa 06-55405, orzeczenie Sądu Apelacyjnego dla Dziewiątego Okręgu z dnia 16 maja 2007 r.

¹⁹ Orzeczenie Sądu Okręgowego w Bielefeld z dnia 8 listopada 2005 r. w sprawie JurPC Web-Dok. 106/2006 i orzeczenie Sądu Okręgowego w Hamburgu z dnia 5 września 2003 r. w sprawie JurPC Web-Dok 146/2004.

²⁰ Orzeczenie Sądu Okręgowego w Erfurcie z dnia 15 marca 2007 r., 3 O 1108/05 - Bildersuche Suchmaschine Haftung.

²¹ Na analogicznej zasadzie wyszukiwarki nie występują do właścicieli praw autorskich o uprzednie pozwolenie na indeksowanie treści stron internetowych. Zgodnie z ich argumentacją, jeżeli właściciel treści nie życzy sobie indeksowania treści strony internetowej, może zakodować wiadomość w pliku tekstowym o nazwie „robots.txt”, aby wyrazić swoją odmowę i uniemożliwić wyszukiwarce skopiowanie treści. Jeżeli treści nie są zakodowane ten sposób, w opinii wyszukiwarek jest to równoznaczne z dorozumianym pozwoleniem na ich kopiowanie i indeksowanie przez wyszukiwarki.

Federalnym²² czy w sprawie *Perfect 10*. Wyszukiwarka w sprawie Paperboy tworzyła linki do stron internetowych zawierających utwory objęte ochroną, które są podawane do wiadomości online za zgodą podmiotów praw autorskich. Serwis Paperboy odsyłał do utworów podawanych do wiadomości przez inne podmioty i w przypadku usunięcia utworu przez podmiot praw autorskich nie byłby już w stanie utworzyć do niego linku. Usługa Paperboy nie wiązała się również z wprowadzaniem utworu do pamięci podręcznej, ponieważ link przestałby funkcjonować z chwilą usunięcia oryginału.

3.1.2. Podawanie do wiadomości utworów w postaci cyfrowej

Zgodnie z obecnie obowiązującym prawem dotyczącym praw autorskich ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, muzea i archiwa korzystają z wąskiego wyjątku dotyczącego prawa do publicznego udostępniania i prawa podawania do publicznej wiadomości utworów lub innych przedmiotów, jeżeli służy to prowadzeniu badań i prywatnych studiów przy użyciu wyposażonych terminali w pomieszczeniach wymienionych powyżej instytucji (art. 5 ust. 3 lit. n) dyrektywy).

Wyjątek ten nie obejmuje przypuszczalnie dostarczania dokumentów użytkownikom ostatecznym drogą elektroniczną na odległość. W odniesieniu do elektronicznej dostawy treści użytkownikom końcowym motyw 40 dyrektywy stwierdza, że wyjątek dotyczący bibliotek i archiwów nie powinien obejmować „korzystania w ramach dostarczania przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną”.

3.1.3. Utwory osierocone

Kwestią, która wysuwa się na pierwszy plan w przypadku szeroko zakrojonych projektów digitalizacji, jest zjawisko tzw. utworów osieroconych. Utwory osierocone są to utwory, które są nadal objęte prawami autorskimi, ale nie można ustalić tożsamości właścicieli tych praw lub ich miejsca pobytu. Istnieje znaczne zapotrzebowanie na rozpowszechnianie utworów lub nagrań dźwiękowych o wartości edukacyjnej, historycznej lub kulturalnej w Internecie, ponieważ wiąże się to ze stosunkowo niskimi kosztami i umożliwia dotarcie do szerokiego grona odbiorców. Często spotykana jest opinia, że brak odpowiedniego rozwiązania kwestii utworów osieroconych hamuje tego typu projekty. Utwory objęte ochroną mogą stać się utworami osieroconymi, jeżeli brakuje danych dotyczących ich autora lub odpowiedniego podmiotu albo podmiotów praw autorskich (np. wydawców lub producentów filmu) albo dane te są nieaktualne. Problem ten dotyczy często utworów, które nie są już wykorzystywane do celów handlowych.

Oprócz książek, w bibliotekach, muzeach i archiwach znajdują się obecnie tysiące utworów osieroconych takich jak fotografie i utwory audiowizualne. Brak danych na temat właścicieli praw autorskich do tych utworów może stanowić przeszkodę w podawaniu ich do publicznej wiadomości online i może zahamować działania mające na celu ich ochronę poprzez digitalizację. Dotyczy to w szczególności osieroconych filmów.

Problem utworów osieroconych wiąże się głównie z kwestią wyjaśnienia praw, tzn. zagwarantowaniem, że użytkownicy udostępniający utwory osierocone nie będą winni naruszenia praw autorskich w sytuacji, gdy wcześniej nieznanemu podmiotowi praw autorskich zgłosi się, aby dochodzić swoich praw do utworu. Niezależnie od kwestii odpowiedzialności

---

²² Orzeczenie BGH z dnia 17 lipca 2003 r. w sprawie I WR 259/00, *Paperboy*.

może się okazać, że nakłady finansowe i czas niezbędne do ustalenia tożsamości podmiotów praw autorskich, zwłaszcza w przypadku utworów mających kilku autorów, są zbyt duże i nie warto podejmować żadnych działań. Dotyczy to w szczególności praw do nagrań dźwiękowych i utworów audiowizualnych, które są obecnie przechowywane w archiwach nadawców. Niewyjaśnione prawa autorskie do utworów osieroconych mogą stanowić przeszkodę w rozpowszechnianiu cennych treści i utrudniać rozwój kreatywności nawiązującej do wcześniejszych dzieł. Nie jest jednak jasne, w jakim stopniu utwory osierocone stanowią przeszkodę w korzystaniu z utworów w praktyce. Brakuje wystarczającej liczby danych ekonomicznych, które pozwoliłyby określić skalę problemu na poziomie ogólnoeuropejskim.

Kwestia utworów osieroconych jest obecnie przedmiotem refleksji zarówno na poziomie krajowym²³ jak i europejskim. Również USA²⁴ i Kanada²⁵ podjęły inicjatywy w sprawie utworów osieroconych. Pomimo różnic w podejściach do kwestii utworów osieroconych, większość proponowanych rozwiązań opiera się na wspólnej zasadzie, która stanowi że użytkownik ma obowiązek przeprowadzić wystarczające poszukiwania w celu ustalenia tożsamości lub miejsca pobytu podmiotu lub podmiotów praw autorskich.

W 2006 r. Komisja przyjęła zalecenie²⁶ zachęcające państwa członkowskie do stworzenia mechanizmów ułatwiających wykorzystanie utworów osieroconych oraz przyczyniających się do zwiększenia dostępności listy znanych utworów osieroconych. Powołano grupę ekspertów wysokiego szczebla ds. bibliotek cyfrowych, w której skład weszły strony zainteresowane kwestią utworów osieroconych. Grupa przyjęła ostateczne sprawozdanie w sprawie ochrony zasobów cyfrowych oraz w sprawie utworów osieroconych i utworów o wyczerpanym nakładzie, a przedstawiciele bibliotek, archiwów i podmiotów praw autorskich podpisali protokół ustaleń w sprawie utworów osieroconych²⁷. Protokół ustaleń zawiera szereg wytycznych dotyczących starannych poszukiwań podmiotów praw autorskich oraz ogólne zasady dotyczące baz danych utworów osieroconych i mechanizmów wyjaśniania praw. Szczegółowe rozwiązania mają zostać opracowane na szczeblu krajowym.

Większość państw członkowskich nie opracowała jeszcze podejścia regulacyjnego w kwestii utworów osieroconych. Wydaje się, że w związku z potencjalnie transgranicznym charakterem tego problemu może być wymagane przyjęcie zharmonizowanego podejścia.

---

²³ Jako przykład można wskazać brytyjski raport „Gowers Review of Intellectual Property”, który zawiera zalecenie dla Komisji dotyczące zmiany dyrektywy 2001/29/WE i wprowadzenia wyjątku dotyczącego utworów osieroconych. Dania i Węgry opracowały rozwiązania dotyczące utworów osieroconych (duńskie rozwiązanie bazuje na rozszerzonych licencjach zbiorowych, a węgierskie na licencjach wydawanych przez organ administracji publicznej).

²⁴ Amerykański urząd ds. praw autorskich opublikował w styczniu 2006 r. sprawozdanie w sprawie utworów osieroconych. W dniu 24 kwietnia 2008 r. przedstawione zostały dwa projekty aktów prawnych: jeden w Senacie („Shawn Bentley Orphan Works Act”), a jeden w Izbie Reprezentantów („Orphan Works Act of 2008”). Oba projekty proponują zmianę 17 tytułu kodeksu USA dotyczącego praw autorskich poprzez dodanie sekcji poświęconej ograniczeniom środków ochrony prawnej w sprawach dotyczących utworów osieroconych.

²⁵ Rozwiązanie kanadyjskie bazuje na niewyłącznych licencjach wydawanych przez kanadyjską radę ds. praw autorskich.

²⁶ Zalecenie Komisji z dnia 24 sierpnia 2006 r. w sprawie digitalizacji i udostępnienia w Internecie dorobku kulturowego oraz w sprawie ochrony zasobów cyfrowych (2006/585/WE), Dz.U. L 236/28.

²⁷ http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/hleg/hleg_meetings/index_en.htm

Pytania:

- (6) Czy wyjątek dotyczący bibliotek i archiwów powinien pozostać niezmienny, ponieważ wydawcy sami opracują zasady dostępu online do swoich katalogów?**
- (7) Czy ogólnodostępne biblioteki, instytucje edukacyjne, muzea i archiwa powinny zawierać porozumienia licencyjne z wydawcami, aby zwiększyć dostępność utworów? Czy znane są przykłady funkcjonujących w praktyce porozumień licencyjnych obejmujących dostęp online do kolekcji bibliotecznych?**
- (8) Czy należy sprecyzować zakres wyjątku dotyczącego ogólnodostępnych bibliotek, instytucji edukacyjnych, muzeów i archiwów w odniesieniu do:**
  - (a) zmiany formy zapisu;**
  - (b) liczby kopii, które można wykonać w ramach wyjątku;**
  - (c) skanowania całych kolekcji znajdujących się w posiadaniu bibliotek.**
- (9) Czy należy sprecyzować w przepisach prawa, czy czynność skanowania utworów przechowywanych w bibliotekach, aby ich treść mogła być przeszukiwana w Internecie, wychodzi poza zakres obecnie obowiązujących wyjątków od prawa autorskiego?**
- (10) Czy konieczny jest dodatkowy wspólnotowy instrument prawny rozwiązujący problem utworów osieroconych, który miałby szerszy zakres niż zalecenie Komisji 2006/585/WE z dnia 24 sierpnia 2006 r.?**
- (11) Jeżeli tak, czy należy tego dokonać poprzez zmianę dyrektywy z 2001 r. w sprawie praw autorskich w społeczeństwie informacyjnym czy też przez przyjęcie odrębnego instrumentu prawnego?**
- (12) W jaki sposób należy podejść do kwestii transgranicznych związanych z utworami osieroconymi, aby zapewnić uznawanie w całej UE rozwiązań przyjętych w poszczególnych państwach członkowskich?**

3.2. Wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych

Osoby niepełnosprawne powinny mieć możliwość czerpania korzyści z gospodarki opartej na wiedzy. W tym celu potrzebują one nie tylko fizycznego dostępu do instytucji edukacyjnych czy bibliotek, ale również możliwości korzystania z utworów w formie zapisu dostosowanej do ich potrzeb (np. druk alfabetem Braille'a, duży druk, książki audio i książki elektroniczne dostępne dla osób niepełnosprawnych).

Dyrektywa zawiera wyjątek dotyczący prawa do zwielokrotniania oraz prawa do publicznego udostępniania, którego beneficjentem są osoby niepełnosprawne. Wyjątek ten został wprowadzony do prawa wszystkich państw członkowskich, ale niektóre z nich ograniczyły jego zakres do określonych grup osób niepełnosprawnych (np. tylko osób niedowidzących). Niektóre państwa członkowskie wymagają, aby podmioty praw autorskich otrzymywały wynagrodzenie za korzystanie z utworów objętych wyjątkiem.

W przypadku osób niepełnosprawnych głównym problemem są nakłady czasowe i finansowe związane z dostosowaniem do ich potrzeb egzemplarzy książek dostępnych tylko w formie papierowej lub w zapisie cyfrowym, którego nie daje się łatwo zmienić na zapis w alfabecie Braille'a. Podmioty praw autorskich są zdania, że należy zagwarantować odpowiednią ochronę przed piractwem i nadużyciami, zwłaszcza w przypadku gdy utwory są dostarczane w formie cyfrowej i można je bez trudu zwielokrotnić i bardzo szybko rozpowszechnić w Internecie.

Artykuł 5 ust. 3 lit. b) dyrektywy zezwala na korzystanie z utworów w celach niehandlowych, jeżeli korzystanie to odnosi się bezpośrednio do upośledzenia, w zakresie, który wynika z tego upośledzenia. W motywie 43 dyrektywy podkreśla się, że państwa członkowskie powinny przyjąć wszystkie konieczne środki w celu wspierania dostępu do utworów przez osoby niepełnosprawne, które mają utrudnione korzystanie z utworów, biorąc przy tym pod uwagę dostępne formaty. Wyjątek, z którego korzystają osoby niepełnosprawne, zalicza się do wyjątków w interesie publicznym, w przypadku których państwa członkowskie zachęca się do podjęcia właściwych środków (o ile podmioty praw autorskich nie podjęły środków dobrowolnych), w celu zapewnienia beneficjentom wyjątku legalnego dostępu do utworów chronionych za pomocą środków technicznych.

Wyjątek ten został wprowadzony do prawa wszystkich państw członkowskich, jednak w niektórych krajach jego zakres został ograniczony do niektórych grup osób niepełnosprawnych (np. w Zjednoczonym Królestwie²⁸ i Bułgarii wyjątek obejmuje tylko osoby niedowidzące, a na Łotwie²⁹, Litwie i w Grecji³⁰ ma zastosowanie do osób niedowidzących i niedosłyszących). Na Litwie zakres wyjątku jest dodatkowo ograniczony do celów edukacyjnych i badań naukowych³¹. W Grecji zakres wyjątku obejmuje tylko zwielokrotnianie i nie rozciąga się na udostępnianie utworów.

Zgodnie z motywem 36 dyrektywy państwa członkowskie mogą przewidzieć godziwą rekompensatę w przypadku stosowania fakultatywnych przepisów w sprawie wyjątków. Niektóre państwa członkowskie (m.in. Niemcy, Austria i Holandia) wymagają, aby podmioty

²⁸ Sekcje 31A-31F ustawy z 2002 r. o prawach autorskich (osoby niedowidzące).

²⁹ Sekcja 19(1)(3) i sekcja 22 ustawy o prawach autorskich z 2004 r.

³⁰ Artykuł 28A ustawy 2121/1993.

³¹ Artykuł 22(1)(2) ustawy o prawach autorskich z 2003 r.

praw autorskich otrzymywały wynagrodzenie za korzystanie z utworów objętych wyjątkiem. W świetle znacznych kosztów zmiany formy zapisu utworów na dostępną dla osób niepełnosprawnych oraz ograniczonych zasobów pojawia się pytanie, czy beneficjenci wyjątku powinni mieć obowiązek płacenia wynagrodzenia podmiotom praw autorskich czy też powinni być zwolnieni z tego obowiązku.

Zgodnie z analizą Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO)³², w przypadku osób niepełnosprawnych głównym problemem są nakłady finansowe i czasowe związane z dostosowaniem do ich potrzeb egzemplarzy książek dostępnych tylko w formie papierowej lub w zapisie cyfrowym, którego nie daje się łatwo zmienić na zapis w alfabecie Braille'a. Dyrektywa nie wymaga od podmiotów praw autorskich podawania utworu do wiadomości w określonej formie zapisu. Problematyczna kwestia dotyczy dostarczania odpowiednim organizacjom kopii cyfrowej niepodlegającej ochronie (do celów tworzenia zapisów w formie dostępnej dla osób niepełnosprawnych) w taki sposób, aby uwzględnić jednocześnie obawy wydawców dotyczące bezpieczeństwa i ochrony ich praw autorskich do tych utworów.

Istnieją przykłady udanej współpracy pomiędzy wydawcami a organizacjami reprezentującymi osoby niedowidzące. W Danii książki elektroniczne i książki audio wytwarzane przez duńską bibliotekę niewidomych są opatrywane niepowtarzalnym kodem identyfikacyjnym, który umożliwia kontrolowanie sposobu korzystania z utworu i wykrywanie ewentualnych nadużyć. Francuska niekomercyjna organizacja BrailleNet zawarła umowę z wydawcami w sprawie dostarczania cyfrowych kopii utworów, które są następnie przechowywane na specjalnym bezpiecznym serwerze dostępnym tylko dla zatwierdzonych organizacji.

Podmioty praw autorskich są zdania, że należy zagwarantować odpowiednią ochronę przed piractwem i nadużyciami, zwłaszcza w przypadku gdy utwory są dostarczane w formie cyfrowej i można je bez trudu zwielokrotnić i bardzo szybko rozpowszechnić w Internecie. Realnym rozwiązaniem wydaje się być system pośredniczących powierników takich jak wyspecjalizowane biblioteki lub organizacje reprezentujące niepełnosprawnych, które mogą negocjować z podmiotami praw autorskich i zawierać umowy. Umowy te przewidywałyby określone ograniczenia i gwarancje na rzecz podmiotów praw autorskich w celu zapobiegania nadużyciom.

Inną powiązaną kwestią jest brak w dyrektywie 96/9/WE w sprawie ochrony prawnej baz danych³³ przepisu przewidującego wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych. Artykuł 6 ust. 2 tej dyrektywy wymienia wyjątki w celach dydaktycznych lub badawczych oraz zwielokrotnianie do użytku osobistego, ale nie przewiduje wyjątku na rzecz osób niepełnosprawnych. W tej sytuacji istnieje obawa, że wyjątek przewidziany na rzecz osób niepełnosprawnych w art. 5 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2001/29 może zostać podważony przez odwołanie się do ochrony baz danych na podstawie argumentu, że dany utwór literacki jest jednocześnie chroniony jako baza danych. Jak wskazano w dokumencie roboczym służb Komisji z dnia 19 lipca 2004 r. sytuacja taka mogłaby mieć miejsce, gdy utwór literacki (np. encyklopedia) jest chroniony jednocześnie jako utwór i baza danych.

---

³² Analiza ograniczeń i wyjątków dotyczących praw autorskich, których beneficjentami są osoby niedowidzące, przygotowana przez J. Sullivana dla stałego komitetu WIPO ds. praw autorskich i pokrewnych (2006 r.), s. 71-72.

³³ Dyrektywa 96/9/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 marca 1996 r. w sprawie ochrony prawnej baz danych, Dz.U. L 77 z 27.3.1996, s. 20-28.

Pytania:

- (13) Czy ludzie niepełnosprawni powinni zawierać porozumienia licencyjne z wydawcami, aby zwiększyć swój dostęp do utworów? Jeżeli tak, jakie typy licencji byłyby najodpowiedniejsze? Czy istnieją już porozumienia licencyjne zwiększające dostęp ludzi niepełnosprawnych do utworów?
- (14) Czy powinny istnieć bezwzględnie obowiązujące przepisy nakazujące podawanie utworów do wiadomości osobom niepełnosprawnym w określonej formie zapisu?
- (15) Czy należy sprecyzować, że obecnie obowiązujący wyjątek, którego beneficjentami są osoby niepełnosprawne, dotyczy innych form niepełnosprawności niż upośledzenie wzroku i słuchu?
- (16) Jeżeli tak, jakie inne formy niepełnosprawności należy uwzględnić w kontekście rozpowszechniania wiedzy w Internecie?
- (17) Czy prawa krajowe powinny precyzować, że beneficjenci wyjątku na rzecz osób niepełnosprawnych nie mają obowiązku płacenia wynagrodzenia za wykorzystanie utworu do celów zmiany jego formatu na dostępny dla osób niepełnosprawnych?
- (18) Czy dyrektywa 96/9/WE w sprawie ochrony prawnej baz danych powinna przewidywać szczególny wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych, który dotyczyłby baz danych oryginalnych i *sui generis*?

3.3. Rozpowszechnianie utworów w celach dydaktycznych i badawczych

Zarówno nauczyciele jak i osoby uczące się w coraz większym stopniu korzystają z technik cyfrowych, aby uzyskać dostęp do materiałów dydaktycznych lub je rozpowszechniać. Nauka w sieci zajmuje obecnie ważną pozycję w programie nauczania. Rozpowszechnianie materiałów do nauki za pomocą sieci podłączonych do Internetu może mieć wprawdzie korzystny wpływ na jakość kształcenia i badań w Europie, ale może się też wiązać z groźbą naruszenia praw autorskich w przypadku gdy digitalizacja lub podawanie do wiadomości kopii materiałów badawczych i materiałów do nauki są objęte prawem autorskim.

Wyjątek w interesie publicznym, który dotyczy celów dydaktycznych i badawczych, miał na celu pogodzenie uzasadnionych interesów podmiotów praw autorskich z szerszym celem zapewnienia dostępu do wiedzy. Dyrektywa w sprawie praw autorskich pozwala państwom członkowskim ustalać wyjątki lub ograniczenia prawa do zwielokrotniania oraz do publicznego udostępniania, gdy utwór jest wykorzystywany „wyłącznie w celach zilustrowania w ramach nauczania lub badań naukowych tak długo jak źródło, łącznie z nazwiskiem autora, zostanie podane, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe i w stopniu uzasadnionym przez cel niehandlowy, który ma być osiągnięty”. Wyjątek ten jest często wdrażany w wąskim zakresie i nie obejmuje nauki na odległość ani nauki w domu za pomocą Internetu. Zakres wyjątku ogranicza się też często do powielania tylko fragmentów materiałów badawczych, a nie całych utworów. Niektóre państwa członkowskie zdecydowały się na wyjątek do celów dydaktycznych, nie przewidując wyjątku dotyczącego badań.

W chwili przyjęcia dyrektywy brano pod uwagę zarówno tradycyjne nauczanie stacjonarne jak i nowoczesne metody e-learningu. W motywie 42 stwierdza się zatem, że art. 5 ust. 3 lit. a) może mieć zastosowanie do nauczania na odległość. Nie znajduje to jednak odzwierciedlenia w treści samego art. 5 ust. 3 lit. a), ponieważ nie zawiera on definicji terminów „nauczanie”, „badania naukowe” i „ilustracja”, ani też żadnych szczegółowych informacji na temat zakresu wyjątku. W motywie 42 jest mowa o niehandlowym charakterze nauczania i badań naukowych jako warunku rozstrzygającym o stosowaniu wyjątku, niezależnie od struktury organizacyjnej i środków finansowania instytucji, w której są prowadzone takie działania. Dyrektywa pozostawia zatem państwom członkowskim znaczną swobodę we wdrażaniu tego przepisu, pozwalając im decydować o zakresie dozwolonego korzystania z utworów w ramach tego wyjątku.

Państwa członkowskie przyjęły różne podejścia do wykorzystania utworów w charakterze ilustracji do celów dydaktycznych lub badawczych. W niektórych państwach, jak np. w Danii, Finlandii, Szwecji i Francji (do stycznia 2009 r.), korzystanie z utworów w charakterze ilustracji do celów dydaktycznych lub badawczych jest uzależnione od zawarcia rozszerzonych umów zbiorowych pomiędzy organizacjami zbiorowego zarządzania prawami autorskimi a instytucjami edukacyjnymi. System rozszerzonych zbiorowych licencji ma wprawdzie zalety (instytucje mogą negocjować takie umowy, które najlepiej odpowiadają ich potrzebom), ale ta forma udzielania licencji wiąże się z groźbą nieosiągnięcia porozumienia

lub osiągnięcia porozumienia w ograniczonym zakresie, co może prowadzić do niepewności prawnej po stronie instytucji edukacyjnych³⁴.

Państwa członkowskie, które włączyły do swojego prawa wyjątek dotyczący celów dydaktycznych i badawczych, przyjęły bardzo różne przepisy w tym zakresie. Niektóre państwa rozszerzają zakres wyjątku na prawa do publicznego udostępniania i prawa podawania do publicznej wiadomości (m.in. Belgia, Luksemburg, Malta i Francja (od stycznia 2009 r.)), inne ograniczają ten wyjątek do prawa do zwielokrotniania (Grecja, Słowenia) albo uzależniają podawanie do publicznej wiadomości od warunku, zgodnie z którym utwory nie mogą być odbierane poza siedzibą instytucji edukacyjnej (Zjednoczone Królestwo). W Niemczech dokonywane jest rozróżnienie pomiędzy działalnością dydaktyczną a badawczą. W przypadku działalności dydaktycznej używanie chronionych utworów jest dozwolone tylko do celów nauczania stacjonarnego i za pomocą intranetu, gdzie jego zakres może obejmować wyłącznie grupę osób uczących się, które uczestniczą w danych zajęciach. Podejście przyjęte w przypadku badań jest mniej restrykcyjne, ponieważ dozwolone jest podawanie do wiadomości utworów „do celów badań własnych” oraz „na rzecz ograniczonej liczby uczestników”³⁵.

W odniesieniu do sposobu powielania większość państw członkowskich nie dokonuje rozróżnienia pomiędzy kopiami analogowymi a cyfrowymi, w związku z tym oba sposoby powielania są objęte zakresem wyjątku. Wyjątkiem jest węgierska ustawa o prawie autorskim, która ogranicza zakres wyjątku jedynie do kopii analogowych. Również w Danii nie udało się osiągnąć porozumienia w sprawie kopiowania cyfrowego pomiędzy podmiotami zbiorowego zarządzania prawami a instytucjami edukacyjnymi. Uniwersytety i szkoły otrzymały licencję obejmującą tylko wykonywanie kopii papierowych fragmentów utworów. Jedyna rozszerzona licencja zbiorowa obejmująca takie czynności jak skanowanie, drukowanie, przesyłanie pocztą elektroniczną, pobieranie i przechowywanie została wydana w odniesieniu do używania utworów w Internecie w tzw. ośrodkach doskonalenia nauczycieli.

Stosowanie różnych podejść do tej samej czynności w poszczególnych państwach członkowskich może prowadzić do niepewności prawnej co do zakresu czynności dozwolonych w ramach wyjątku, zwłaszcza w sytuacji, gdy działalność dydaktyczna i badawcza ma charakter międzynarodowy. Coraz większa liczba osób uczących się i badaczy pragnie mieć dostęp do odpowiednich zasobów edukacyjnych nie tylko w miejscu tradycyjnego nauczania stacjonarnego, ale również w sieciach podłączonych do Internetu, które znoszą ograniczenia dotyczące czasu i miejsca nauki. Przepisy pozwalające wyłącznie na reprograficzne kopiowanie utworów lub wymagające od osób uczących się fizycznej obecności w pomieszczeniach instytucji edukacyjnej nie pozwalają tym instytucjom

---

³⁴ Sytuacja taka miała miejsce we Francji, gdzie dopiero w 2005 r., po wydaniu wspólnej deklaracji przez Ministerstwo Edukacji Narodowej reprezentujące instytucje edukacyjne i Ministerstwo Kultury reprezentujące podmioty praw autorskich, udało się zawrzeć pięć umów dla poszczególnych sektorów w sprawie wykorzystania utworów w charakterze ilustracji do celów dydaktycznych lub badawczych. Wyjątek dotyczący wykorzystania utworów w charakterze ilustracji do celów dydaktycznych lub badawczych został po raz pierwszy wprowadzony do francuskiego kodeksu własności intelektualnej w ramach wdrażania dyrektywy, na skutek interwencji instytucji edukacyjnych, a w szczególności uniwersytetów. Przepis ten zastąpi poprzedni system bazujący na porozumieniach umownych i wejdzie w życie w styczniu 2009 r.

³⁵ Zgodnie z §52a UrhG (niemieckiej ustawy o prawie autorskim) wymagane jest również, aby użytkownicy płacili podmiotom praw autorskich godziwe wynagrodzenie za udostępnienie dzieła.

wykorzystywać w pełni możliwości nowych technologii ani organizować programów nauczania na odległość. W raporcie Gowersa stwierdzono co następuje: „oznacza to, że osoby uczące się na odległość znajdują się w mniej korzystnej sytuacji niż osoby uczące się stacjonarnie, w związku z tym ograniczenia te mają nieproporcjonalnie duży wpływ na osoby niepełnosprawne, które uczą się na odległość. [...] Odpowiedni wyjątek od praw autorskich powinien zostać rozszerzony, aby dopuścić podawanie fragmentów utworów do wiadomości osób uczących się pocztą elektroniczną lub w wirtualnych środowiskach nauki”³⁶.

Kolejna różnica w podejściach przyjętych przez państwa członkowskie dotyczy długości fragmentów utworów, które mogą być zwielokrotniane lub podawane do wiadomości do celów dydaktycznych i badawczych. Wyjątek może obejmować cały utwór (Malta), artykuły prasowe i krótkie fragmenty utworów (Belgia, Niemcy i Francja) lub tylko krótkie fragmenty utworów, niezależnie od typu (i długości) utworu (Luksemburg). W tym ostatnim przypadku utwory takie jak artykuły prasowe można w praktyce traktować jako nieobjęte wyjątkiem, ze względu na małe zainteresowanie wykorzystywaniem tylko krótkich fragmentów artykułów prasowych do celów dydaktycznych i badawczych.

Państwa członkowskie przyjęły odmienne rozwiązania także w odniesieniu do instytucji, które mogłyby korzystać z wyjątku dotyczącego dydaktyki i badań naukowych. W niemieckiej ustawie o prawie autorskim jest mowa o „szkołach, uniwersytetach, instytucjach kształcenia policealnego i niekomercyjnych instytucjach szkolenia zawodowego”, a inne kraje takie jak Zjednoczone Królestwo stosują ogólne określenie „instytucja edukacyjna”, nie precyzując go bliżej. Francuski kodeks własności intelektualnej nie zawiera żadnych wskazań dotyczących instytucji, do których ma zastosowanie wyjątek i posługuje się sformułowaniem zapożyczonym z art. 5 ust. 3 lit. a): „zilustrowanie w ramach nauczania lub badań”. W Hiszpanii i w Grecji wyjątek obejmuje wyłącznie działalność dydaktyczną, wykluczając tym samym działalność badawczą.

Wymienione powyżej różnice mogą być źródłem nie tylko niepewności prawnej wynikającej z ograniczonej harmonizacji, ale również innych problemów, w przypadku gdy osoby uczące się podejmują naukę w innych krajach, w ramach programach nauczania na odległość, lub gdy nauczyciele lub badacze prowadzą działalność w kilku instytucjach usytuowanych w różnych krajach. Te same czynności mogą być legalne lub nielegalne, w zależności od kraju, w którym są wykonywane. Źródło tego problemu leży w odmiennych sposobach wdrażania wyjątku do prawa krajowego państw członkowskich. W związku z tym wzywano do wprowadzenia bezwzględnie obowiązującego wyjątku dotyczącego dydaktyki i badań naukowych, którego zakres zostałby precyzyjnie określony w dyrektywie. Raport Gowersa zawiera przykładowo zalecenie, aby wyjątek dotyczący działalności edukacyjnej „był zdefiniowany za pomocą sposobu korzystania i działalności, a nie na podstawie typu mediów czy lokalizacji”³⁷.

Nadanie wyjątkowi bezwzględnie obowiązującego charakteru i sprecyzowanie jego zakresu nie pociąga jednak za sobą rozszerzenia jego zakresu. Wynika to z konieczności uwzględniania interesów podmiotów praw autorskich. Tytułem przykładu można zacytować raport Gowersa, w którym stwierdza się w odniesieniu do zwolnienia dotyczącego publicznego udostępniania w celach zilustrowania w ramach nauczania lub badań naukowych, że „konieczne będzie upewnienie się, że materiały te (do nauki i badań) nie będą powszechnie

---

³⁶ Gowers Review of Intellectual Property z 2006 roku, pkt 4.17 i 4.19.

³⁷ Gowers Review of Intellectual Property z 2006 roku, pkt 4.15.

dostępne ogółowi społeczeństwa³⁸”, ale tylko ograniczonemu gronu odbiorców składającemu się z osób uczących się i badaczy. Motyw 44 dyrektywy w sprawie praw autorskich zawiera stwierdzenie o podobnym znaczeniu: „Przepisy dotyczące takich wyjątków lub ograniczeń w państwach członkowskich powinny w szczególności należycie uwzględniać zwiększony wpływ gospodarczy, jaki wyjątki i ograniczenia mogą mieć w nowym środowisku elektronicznym. Dlatego należy jeszcze bardziej ograniczyć zakres pewnych wyjątków lub ograniczeń w odniesieniu do nowego wykorzystania utworów chronionych prawem autorskim lub innych przedmiotów objętych ochroną”. Należy odpowiednio wyważyć potrzebę zapewnienia właściwego poziomu ochrony praw wyłącznych i potrzebę jednoczesnego zwiększenia konkurencyjności europejskiej edukacji i badań.

Pytania:

- (19) Czy środowisko naukowe powinno zawierać porozumienia licencyjne z wydawcami, aby zwiększyć dostępność utworów do celów dydaktycznych lub badawczych? Czy istnieją przykłady funkcjonujących w praktyce porozumień licencyjnych umożliwiających wykorzystywanie online utworów do celów dydaktycznych lub badawczych?**
- (20) Czy należy uszczegółowić wyjątek dotyczący dydaktyki i badań, aby uwzględniał on nowoczesne formy nauki na odległość?**
- (21) Czy należy doprecyzować, że wyjątek dotyczący dydaktyki i badań obejmuje nie tylko materiały, z których korzysta się podczas nauki stacjonarnej w klasach lub w innych pomieszczeniach instytucji edukacyjnych, ale również wykorzystanie utworów do nauki w domu osoby uczącej się?**
- (22) Czy należy wprowadzić bezwzględnie obowiązujące przepisy dotyczące długości fragmentów utworów, które mogą być zwielokrotniane lub podawane do wiadomości do celów dydaktycznych i badawczych?**
- (23) Czy powinien istnieć bezwzględnie obowiązujący wymóg minimalny zgodnie z którym wyjątek powinien obejmować dydaktykę oraz badania?**

3.4. Treści tworzone przez użytkowników

Konsumenci są nie tylko użytkownikami, ale w coraz większym stopniu stają się też twórcami treści. Konwergencja prowadzi do rozwoju nowych aplikacji bazujących na oferowanych przez TIK możliwościach angażowania użytkowników w tworzenie i rozpowszechnianie treści. Aplikacje Web 2.0 takie jak blogi, podcasty, encyklopedie internetowe tworzone przez użytkowników (wiki), udostępnianie plików wideo w sieci (video sharing), umożliwiają użytkownikom łatwe tworzenie i udostępnianie tekstu, wideo i obrazów, oraz odgrywanie aktywniejszej, opartej na współpracy roli w tworzeniu treści i rozpowszechnianiu wiedzy. Istnieje jednak znaczna różnica pomiędzy treściami tworzonymi

---

³⁸ Gowers Review of Intellectual Property z 2006 roku, pkt 4.18.

przez użytkowników, a już istniejącymi treściami, które są jedynie umieszczane w Internecie przez użytkowników, i zwykle są chronione prawem autorskim. W analizie OECD treści tworzone przez użytkowników określono jako „treści podawane do publicznej wiadomości za pośrednictwem Internetu, które zawierają pewien wkład twórczy i które nie powstały w ramach wykonywania aktywności zawodowej”³⁹.

Dyrektywa nie przewiduje obecnie wyjątku, który pozwalałby na wykorzystanie istniejących, chronionych prawem autorskim treści do celów tworzenia nowych utworów lub utworów pochodnych. Obowiązek nakazujący wyjaśnienie praw przed udostępnieniem jakichkolwiek treści przekształcających istniejący utwór może być postrzegany jako bariera blokująca innowacje, ponieważ obowiązek ten uniemożliwia rozpowszechnianie nowych utworów, które mogą się okazać wartościowe. Zanim będzie można wprowadzić wyjątek dotyczący utworów przekształcających, należy zastanowić się dokładnie nad warunkami dotyczącymi dozwolonego korzystania z utworu w celu jego przekształcenia, ponieważ nie mogą one kolidować z interesami ekonomicznymi podmiotów praw autorskich do oryginalnego utworu.

Komisja odnotowała wezwania do przyjęcia wyjątku dotyczącego treści tworzonych przez użytkowników, które przekształcają istniejące treści. W szczególności, w raporcie Gowensa znalazło się zalecenie w sprawie wprowadzenia wyjątku odnoszącego się do „kreatywnych utworów o charakterze przekształcającym lub pochodnym”⁴⁰, w ramach kryteriów określonych w trzyetapowej weryfikacji, o której mowa w konwencji berneńskiej. Raport stwierdza, że wyjątek taki byłby sprzeczny z dyrektywą i wzywa w związku z tym do jej zmiany. Wprowadzenie tego wyjątku miałoby na celu przyczynienie się do innowacyjnego wykorzystania utworów oraz generowania wartości dodanej⁴¹.

Zgodnie z konwencją berneńską przekształcające wykorzystanie wydaje się *prima facie* wchodzić w zakres prawa do zwielokrotniania⁴² oraz prawa do adaptacji. Wyjątek od tych praw musiałby przejść weryfikację przeprowadzaną w trzech etapach. Przede wszystkim wyjątek taki musiałby mieć bardziej szczegółowy charakter i odwoływać się do uzasadnienia w ramach określonej polityki lub do określonych sposobów uzasadnionego wykorzystania. Jego zakres musiałby być ponadto ograniczony do krótkich urywków (krótkich fragmentów, z wyjątkiem bardzo charakterystycznych urywków), które nie stanowiłyby naruszenia prawa do adaptacji⁴³.

Zgodnie z dyrektywą niektóre wyjątki mogą pozwalać na pewną elastyczność w odniesieniu do bezpłatnego korzystania z utworów. Oprócz wymienionych powyżej wyjątków, art. 5 ust. 3 lit. d) zezwala na cytowanie „do celów takich jak słowa krytyki lub recenzji”. Krytyka lub recenzja stanowią tym samym jedyne przykłady uzasadniające cytowanie. Wynika z tego, że art. 5 ust. 3 lit. d) może być interpretowany szeroko, stosując się jednak do wymogu, zgodnie z którym cytowanie musi ograniczać się do „rozmiaru usprawiedliwionego przez szczególny cel” oraz odbywać się „zgodnie z uczciwymi praktykami”. „Szczególny cel” komentarza nie

---

³⁹ *Participative Web and User-Created Content*, OECD 2007, s. 9.

⁴⁰ Zalecenie 11.

⁴¹ Raport zawierał bezpośrednie odwołania do pojęcia „przekształcającego wykorzystania” (*transformative use*) istniejącego w prawie USA oraz do przykładu miksowania nagrań w hip-hopowym przemyśle muzycznym. W USA przekształcające wykorzystanie nie stanowi jednak wystarczającej obrony przed zarzutem naruszenia praw autorskich. Jest to tylko jedno z kryteriów, które musi być spełnione, aby wykorzystanie utworu kwalifikowało się jako dozwolone użycie (*fair use*) na podstawie sekcji 107 amerykańskiej ustawy o prawie autorskim.

⁴² Artykuł 9 konwencji berneńskiej.

⁴³ Artykuł 12 konwencji berneńskiej dotyczący prawa do adaptacji, aranżacji i innych przeróbek dzieł.

musi stanowić analizy samego utworu. Określone zapożyczenie z utworu, które jest usprawiedliwione w kontekście komentarza do danego utworu, może jednak stanowić nadużycie, jeżeli zapożyczenia tego dokonuje się na potrzeby komentarza dotyczącego szerszej tematyki. Innym wyjątkiem pozwalającym na pewną elastyczność jest art. 5 ust. 3 lit. k) dyrektywy, który dopuszcza wyjątek dotyczący korzystania „do celów karykatury, parodii lub pastiszu”. Mimo że powyższe sposoby korzystania nie są zdefiniowane, pozwalają one użytkownikom wykorzystywać elementy wcześniej powstałych utworów na potrzeby swoich własnych utworów kreatywnych lub przekształcających.

Pytania:

- (24) Czy powinny istnieć bardziej szczegółowe przepisy dotyczące czynności, których wolno lub nie wolno dokonywać użytkownikom końcowym korzystającym z materiałów chronionych prawem autorskim?**
- (25) Czy należy włączyć do dyrektywy wyjątek dotyczący treści tworzonych przez użytkowników?**

4. WEZWANIE DO ZGŁASZANIA UWAG

W związku z połączonym oddziaływaniem praw wyłącznych o szerokim zakresie oraz szczególnych i ograniczonych wyjątków pojawia się kwestia, czy wyczerpująca lista wyjątków przewidziana w dyrektywie zapewnia „właściwą równowagę praw i interesów między różnymi kategoriami podmiotów praw autorskich, jak również między nimi a użytkownikami”⁴⁴.

Długofalowa analiza wymaga rozważenia kwestii, czy stan równowagi osiągnany dzięki dyrektywie nadal odpowiada szybko zmieniającym się warunkom. Równowaga osiągnięta w prawie jest ciągle stawiana pod znakiem zapytania w związku z rozwojem technologicznym oraz zmianami społecznymi i kulturalnymi, a nowe podmioty pojawiające się na rynku, takie jak wyszukiwarki, dążą do uwzględnienia tych zmian w nowych modelach biznesowych. Zachodzące przemiany mogą również potencjalnie przenieść korzyści pomiędzy różnymi podmiotami działającymi w środowisku online i zaburzyć równowagę pomiędzy właścicielami praw do treści cyfrowych a dostawcami technologii służących do nawigowania w Internecie.

W świetle powyższego wzywa się wszystkie zainteresowane strony do przedstawienia swoich opinii na temat zmian prawnych i technologicznych opisanych w niniejszej zielonej księdze. Zamieszczone pytania mają charakter jedynie orientacyjny i zainteresowane strony mogą przedkładać uwagi w sprawie dowolnych kwestii, które zostały omówione albo poruszone w niniejszej zielonej księdze.

Prosimy o przesyłanie odpowiedzi i uwag na temat wszystkich lub tylko wybranych kwestii, o których mowa powyżej, do dnia 30 listopada 2008 r. na następujący adres:

markt-d1@ec.europa.eu.

---

⁴⁴ Motyw 31.

Jeżeli zainteresowane strony pragną zastrzec poufność swoich odpowiedzi, proszone są o wyraźne wskazanie, które elementy ich wypowiedzi są poufne i nie mogą być publikowane na stronach internetowych Komisji. Wszystkie inne wypowiedzi, które nie zostaną wyraźnie określone jako poufne, mogą zostać opublikowane przez Komisję.